

DÎNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI'NDA DERVİŞ-NÂME'LER VE KONYALI MUSTAFA B. YÛSUF'A (HALÎL) AİT BİR DERVİŞ-NÂME

Harun KIRKIL *

Abstract

Dervishnames In Sufistic Turkish Literature and a Dervishname by Mustafa b. Yusuf (Halil) Konevi

Sufistic thought has affected on the literature like on the every field of life and it has constituted a branch of Turkish Literature as "Sufistic Turkish Literature". In the wide area of this Literature Branch, thousands of the books about different issues have been written and pressed. We think that it is useful to classify all the books about different issues elaborately. One kind of Sufi Literature is also Dervish-name. The Dervish-name written by Halil who is supposed to have lived in the sixteenth century is excellent example of this kind.

Keywords: Sufistic Turkish Literature, Dervish-name, Halil, Diwan Literature, Mustafa b. Yusuf

I. Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda Edebî Neviler ve *Dervîş-nâme*'ler

İnsanı, Hakk'ın kudretinin tecellilerini müşâhededen bir an geri bırakmayan, kâinâtta umûmî âhengin insanı teshîr eden esrârını rûhlara duyuran tasavvuf'un İslâm âlemine yayılmasından kısa bir zaman sonra, bu fikirlerin edebiyat sahasında da tesirini göstermesi tabî idi.¹

Nasıl ki her fikrin en güzel ifadesini edebiyatta bulmak mümkünse, tasavvufî düşünce sistemine ait fikirlerin de en güzel dile getirildiği saha yine edebiyattır.² İslâmî devir Türk Edebiyatımıza ait eserleri tetkik eden hemen herkes, bu hükmün doğruluğuna hak verecektir. Dînî ve millî kültürümüzde göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir mevkiye sahip olan tasavvuf, edebiyat ile sadece en güzel ifadeye kavuşmamış, aynı zamanda edebiyatımızın en mühim ilham ve feyiz membâlarından biri olmuştur.

---

* Kazakistan, Çimkent Otrar Üniversitesi Felsefe Fakültesi Öğretim Görevlisi

1 Neclâ Pekolcay ve diğerleri, *İslâmî Türk Edebiyatı Şekil ve Nevilere Giriş*, s. 258.

2 Âgâh Sırrı Levend, *Edebiyat Tarihi Dersleri: Tanzimata Kadar-*, s. 38.

İlk Türk mutasavvıfı kabul edilen³ ve Anadolu'da İslâm dîninin yayılması-na öncülük eden Hoca Ahmed Yesevî'ye ait *Dîvân-ı Hikmet* dînî-tasavvufî edebiyatımıza ait ilk belgelerden biridir.⁴ *Dîvân-ı Hikmet* bir hikmet pınarı olmuş, bu pınardan beslenen nice gönüllerden taşan hikmetler ile birbirinden kıymetli eseler telif edilmiş ve bu eserlerle dolu kütüphaneler teşekkül etmiştir.

Türk Edebiyatı, İslâmiyet'in kabulünden asrımıza kadar, gerek tekkelerin mistik çevresinde, gerekse bu çevreden ilham alan şairlerin dînî tasavvufî eserleri ile doludur.⁵ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Yûnus Emre, Hacı Bayrâm-ı Velî, Eşrefoğlu Rûmî, Aziz Mahmud Hüdâyi, Ümmî Sinan, Niyâzî-i Mısrî, İbrahim Hakkı Erzurûmî... gibi pek çok gönül eri farklı zaman ve mekanlarda aynı ilâhî aşkın ateşle yanıp aynı sevdâyı terennüm etmiş, aynı hakikatleri ilân etmişlerdir.

Türk Edebiyatının bir dalı olarak kabul edilen Tasavvuf Edebiyatımız'a ait eserlerde mevzû olarak ele alınarak çeşitli şekillerde işlenen tasavvufî alâkalı pek çok husus vardır. Bunların en ehemmiyetlilerini şu şekilde sıralayabiliriz;

1. İnsan ve insân-ı kâmil
2. Aşk- hakîkî olarak da isimlendirilen aşk-ı ilâhî
3. Tasavvufta "mâsivâ" olarak adlandırılan şeylerden kalbi tathîr
4. Vahdet-i vücûd ve vahdet-i şühûd⁶

Yukarıda genel bir tasnifine yer verdiğimiz konuların ele alındığı tasavvufî eserleri de yine aynı şekilde umûmî bir tasnif ile şu bölümler altında mütâlaa edebiliriz:

1. Tasavvuf neşvesi içerisinde yazılmış tekke şiirleri: İlâhîler, nefesler, nutuklar, devriyeler,
2. Tasavvufu, tarikatların esaslarını, âdâb ve erkânını anlatan öğretici eserler,
3. Evliyâ tezkireleri ile tabakât ve menâkıb kitapları,
4. Tasavvuf terim ve ıstılahlarını açıklayan eserler.⁷

Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatında verilen eserlerin daha kapsamlı bir tasnife tâbi tutmak gerekirse bu eserleri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

Allah Teâlâ'nın varlığı ve birliğinin ele alındığı azâmet ve kudretinin anlatıldığı Tevhidler ve İlâhîler; Hakk'a duâ ve yalvarma maksadıyla yazılan Münâcaatlar; Hazret-i Peygamberi medh ü sena için yazılan Na'tlar; Allah'ın

3 M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 193.

4 Abdurrahman Güzel, *Dînî Tasavvufî Türk Edebiyatı*, s. 20.

5 Abdurrahman Güzel, *age*, s. 31.

6 Neclâ Pekolcay ve diğerleri, *İslâmî Türk Edebiyatı Şekil ve Nevîlere Giriş*, s. 258.

7 Âgâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s.121.

birliği ve Hz. Muhammed'in vasıfları hakkında yazılan *Gevher-nâmeler*; Allah aşkının terennüm edildiği sorulu cevaplı yazılan *Dolab-nâmeler*; Hz. Peygamber hakkında yazılan *Esmâ-i Nebî*, *Sîret'n-Nebî*, *Mûcizât-ı Nebî*, *Hicret-nâme*, *Mirâc-nâme*, *Mevlid*, *Hilye ve Kırk Hadis şerhleri*; Din ve tasavvuf büyükleri hakkında kaleme alınan *Medhiye ve Mersiyeler*; *Makteller ve Muharremiyeler*; *Tarikat büyüklerine dair telif edilen Menâkıb-nâme ve Velâyet-nâmeler*; İnsanın yaratılışının anlatıldığı *Vücut-nâmeler*; öğüt ve nasihat gâyesiyle yazılan *Nasihât-nâme ve Pend-nâmeler*; esnaf teşkilatlarının riâyet etmeleri gereken esasları ihtivâ eden *Fütüvvet-nâmeler*; tarikat âdâb ve erkânının anlatıldığı *Tarîkat-nâmeler*, *Hallâc-ı Mansûr'un hayatı ve kerâmetlerinin anlatıldığı Mansûr-nâmeler*, bazı hususlara göre özel mânâlar çıkarma gâyesiyle yazılan *İstihraç-nâmeler*, tarikat müntesiplerinin giydikleri tâclara âit husûsiyetlerin anlatıldığı *Tâc-nâmeler*, gaflet ile ziyân edilen ömre duyulan üzüntünün dile getirildiği *Tahassür-nâmeler*, tarikata yeni giren müridlere tarikatın âdâb ve erkânını öğretmek maksadıyla nazm edilen *Nutuklar*, İslâmiyetin esaslarını, şariat ahkâmı ve ehl-i sünnet akîdesi ile tasavvufî incelikleri öğretmek maksadıyla yazılan *Hikmetler*, din ve tasavvuf büyüklerinin vefatlarından sonra arkada kalanlara yönelik vasiyetlerini ihtivâ eden *Vasiyetnâmeler*, *kıyâmet ve mahşer ahvâlinin anlatıldığı Kıyâmet-nâme ve Mahşer-nâmeler* gibi, ayrıca *Devriye ve Şathiyye* gibi tasavvufî muhtevâda pek çok eser telif edilmiştir.⁸ *Derviş-nâmeler* de tasavvuf edebiyatımıza ait türlerden biridir.

Derviş-nâmelerde müntesiplere tasavvuf yolunun incelikleri, tarikat âdâb ve erkânı anlatılarak, seyr u sülûk merhaleleri, nefsin hile ve tuzakları, zikir ve diğer ibâdetlerde dikkat edilmesi icâb eden hususlar teker teker dile getirilir. Dünyanın çekiciliği ve faniliğine aldanmayıp gönlü Allah'a bağlamak gerektiği, nefisle mücâdelenin meşakkatleri, en ufak kusur dahi gösterilmeksizin Pîr'e ve diğer mahlukâta hizmetin ehemmiyeti anlatılır.

Dervişliğe soyunan müntesibin kendisini adanmış olduğu yolun hakkını verebilmesi, lâyıık-ı veçhile derviş olabilmesi için sahip olması gereken husûsiyetler ve riâyet etmesi icâb eden bütün kâideler, tarikatın olmazsa olmaz birer esası olarak takdîm edilir. Bu prensiplerin nazar-ı îtibâra alınmayarak ihmâl edilmesi veya bir dervişin bu esaslara riâyetten müstağnî kalarak kemâl kesb etmesi ve seyr ü sülûkünü tamamlaması düşünülemez.

Derviş-nâmelerin muhtevâsı hakkında daha net bilgiler verebilmek için, *Halîl'in* eserinden hareketle bir *derviş-nâme'nin* ihtivâ ettiği tasavvufî unsurları şu şekilde sıralayabiliriz:

8 Abdurrahman Güzel, *age*, s. 522-658.

Vahdet ve kesret sırrı, dünyaya gönül vermemek ve karşılaşılan her türlü sıkıntıya tahammül etmek, nefsi kınamak, gönlü mâsivâdan temizlemek ve ilâhî muhabbeti gönle yerleştirmek. Irz nâmus davâsından vazgeçerek tevâzuyla şîâr edinmek, ölümü hatırdan çıkarmamak. Hak dostlarına karşı mütevâzî olup haklarında daima en güzel olanı düşünerek dâimâ nefis ile mücâdele içinde olmak. Sürekli pîrinin rızasını gözetip her hâlükârda itaat etmek. Benlik davasından vazgeçip kimsenin gönlünü bulandırmamak ve hizmetin küçüğüne büyüğüne bakmamak. Hak yoluna cânını dahi fedâ etmek, ahd ü peymâna sadâkat, gönülden mâsivâ fikrini tartetmek ve zikirden gafil kalmamak. Allah Teâlâ'nın her yerde hâzır nâzır olduğu ve gönlün Hakk'ın tecelligâhı olduğunun unutulmaması. Hiçbir gönlü kırmayıp karıncanın dahi incitilmemesi. Harâbat ehli ve rind meşrep olanlara hor gözle bakmayıp herkeşe nezâket ve letâfet ile söz söylemek ve dedikodudan dili muhafaza etmek. Hiçbir mahlûka ezâ ve cefâ çektirmeyip ahde vefâyı elden bırakmamak, gösteriş için tevâzudan sakınmak ve düşman dahi olsa kimseye çirkin bir söz sarf etmemek. Vücûd şehrini âbâd değıl, harâb etmek. Kötülüğe iyilik ile mukâbelede bulunmak ve tefâhurdan uzak durmak. (Mânen değıl madden) zilleti tercih etmek, sehâvet, cesâret ve kanaati şîâr edinmek. Sırasıyla ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve Hakka'l-yakîn mertebelerine nâiliyyet. Benlikten halâs, şerîatten bir dem ayrılmadan tarîkat üzere bulunarak hakîkate vâsıl olmak. Hakk'ın tecellî ve tesellîlerine nâil olmak.

II. Halîl ve Hayatı

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Halîl'in hayatı hakkında herhangi bir mâlumata rastlanmamıştır. Pek çok şuarâ ve ulemâ tezkiresi tetkîk edilmiş, fakat *Derviş-nâme* müellifi Halîl'in hayatına ışık tutan her hangi bir bilgi elde edilememiştir. Tezkirelerde zikr olunan Halîl ve Halîlî isimli birkaç şahsa rastlanılmışsa da bu zatlar *Derviş-nâme*'nin müellifi olan kişi değıldir.

Halîl'in *Derviş-nâme*'si kendisine âit *Dîvançe*'de yer almaktadır. *Dîvançe*'sinden başka bir de *Ravzatü'l-Îmân* isimli manzûm bir ilmihali bulunmaktadır.

Sicill-i Osmânî'de rastladığımız ve Halîl olduğunu düşündüğümüz bir diğerk kişi ise Halîl Efendi'dir. Mehmed Süreyyâ Bey'in kaydettiğine göre Halîl Efendi Halvetî tarikatından olup Ayvansaray Tekkesinin şeyhidir. h 995 (1587) senesinde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁹

Halvetî şeyhi olduğuna dâir verilen bilgi, ileride de beyân edileceğı üzere,

9 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, II, 573.

Halîl'in Halvetî tarikatına olan alâkası ile karşılaştırıldığında, Mehmed Süreyyâ Bey'in bahsettiği Halîl Efendi'nin *Dervîş-nâme*'nin müellifi Halîl olması ihtimâlini mümkün kılmaktadır. *Dervîş-nâme* sahibi Halîl'in *Ravzatü'l-Îmân* isimli manzum ilmihâli için verdiği tamamlanma tarihi olan 986 (1578) yılının, Ayvansaray Tekkesi şeyhi Halîl Efendi'nin vefât tarihi 995 (1587) tarihi ile uyum içerisinde olması, *Dervîş-nâme* sahibi Halîl'in, Ayvansaray Tekkesi şeyhi Halîl Efendi olabileceği ihtimâlini güçlendirmektedir.¹⁰

Net bir hüküm verilebilmesi için daha kesin bilgilere ihtiyâç olduğu muhakkaktır. İki Halîl hakkında da fazla bir bilgi olmayışı bize ancak ihtimâller üzerinde düşünme imkânı vermekte, daha net hükümler verilmesine mâni olmaktadır. Halîl'in hayatı hakkında kaydedilebilecek kesin birkaç husus ise, bizzat kendisi tarafından *Ravzatü'l-Îmân*'ın hâtîme kısmında verilenlerden ve *Dîvançe*'sinden hareketle öğrendiklerimizden ibarettir.

1112 *Mustafâ-yı Konyevîdür merkad-i pür-nûr ola*
Ravzatü'l-Îmânı yazdı sıdk-ılan maâfûr ola

1114 *Bu Halîlü'n vâlidî Yûsuf-durur ey rûy-ı mâh*
Ceddî Hayreddîn-i meşhûr kâtib-i nutk-ı ilâh

1115 *Ol dâhî İbn-i Hatîbü'l-Mar'aşîdür muktedâ*
Fahr-i 'âlemle buları hem-civâr itsün Hudâ

Bu beyitlerde ifade edildiği gibi müellifin asıl ismi Mustafa olup Halîl mahlasını kullanmaktadır. *Dîvançe*'sinde yer alan bazı gazel ve kasîdelerinde şâirin zaman zaman Halîli ifâdesini de kullanmış olması, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* ve Manisa İl Halk Kütüphanesi eski eserler kataloğuna Halîli ismiyle kaydedilmesine sebep olmuştur.¹¹

Babasının ismi Yûsuf'tur. Baba ismiyle beraber Halîl'in künyesi Mustafa b. Yûsuf olmaktadır. Dedesi Hayreddin b. Hatîbü'l-Mar'aşî ise kaynaklarda hakkında birtakım bilgiler elde edebildiğimiz yegane kişidir. Müellifin "**meşhûr kâtib-i nutk-ı ilâh**" şeklinde ifade ettiği gibi dedesi kendi zamanının meşhur hattatlarındandır.¹²

Hayreddin Mar'aşî'nin müze ve kütüphanelerde herhangi bir yazısına

10 Halîl ve *Ravzatü'l-Îmân* isimli eseri hakkında daha tafsilâtlı bilgi için bk. Harun Kırkıl, Halîl, Hayatı, Eserleri ve *Ravzatü'l-Îmân* İsimli Eserinin Metin Tedkiki, İstanbul, 2005, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

11 Fethi Ethem Karatay, *TSMK Türkçe Yazmalar Kataloğu*, II, 125.

12 Hayreddin Efendi hakkında daha fazla bilgi için bk. Harun Kırkıl, *age*, İstanbul, 2005, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

rastlanmamışsa da, aklâm-ı sittede ve bilhassa sülûs ve nesih yazılarda İslâm âleminde uzun asırlar devam edecek olan Osmanlı hat üslûbunun esaslarını tesis ederek yeni bir çağır açan talebesi Şeyh Hamdullah, Mar'aşî'nin vermiş olduğu en büyük eseridir.¹³ Hayreddin Mar'aşî'nin 1472 yılının sonuna doğru vefat ettiği tahmin edilmektedir.¹⁴

Ne doğum tarihi ne de vefat tarihi hakkında kesin bir bilgimiz olmamakla beraber Halîl'in XVI. yüzyılın ilk yarısında dünyaya gelmiş olduğunu söyleyebiliriz. Zaten elimizdeki tekkesinin tarihî olan *Ravzatü'l-Îmân*'ın tamamlanma tarihi de 1578 (986) yılını göstermektedir. Ortalama bir ömür sürdüğü düşünülürse, Halîl'in muhtemelen XVI. Yüzyıl sonu veya XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde vefat ettiği düşüncesi hâsıl olmaktadır.

Konyevî nisbesi müellifin doğum yeri ve memleketi hakkında kesin bir bilgi vermektedir. Konya'da yaşadığına dair *Dîvançe'*sinde yer alan bir murab-bâsında kendisinin ifadesi de şöyledir;

*Ney gibi bağrum delüp her dem işüm nâlân iden
Mevlevî-veş Konya'da meczûb idüp hayrân iden
Cür 'a-i câmin sunup ser-mest idüp sekrân iden
Derd-i Leylâ'dır beni mecnûn ü ser-gerdân iden*¹⁵

Halîl'in bir Halvetî şeyhine intisâbı olduğunu da yine *Dîvançe'*si delâletiyle öğrenmekteyiz. Bu kısmı tasavvufî şahsiyeti bölümünde değerlendireceğiz

*Dîvançe'*sinden hareketle hayatına dair teferruat kabilinden bilgiler de elde etmekteyiz. Bir manzûmesinde, Kudüs'e gidip Kubbe-i Sahrâ ve Mescid-i Ak-sâ'yı ziyaret ettiğini, ardından Mekke ve Medîne'ye vâsıl olup hac farızasını edâ ettiğini anlatarak şöyle der;

*Hamdülillah dâhil olduk Kubbe-i Sahrâ sana
Ba'dehû sürdük yüzümüz Mescid-i Akşâ sana
Giyüben ihrâmı lebbeyk çağırşup itdük nidâ
Çok şükürler vâsıl olduk Ka'be-i 'ulyâ sana
.....
Mekke'den şehir-i Medîne'ye ulaştırdı Hudâ
Ol-dürür şehir-i Habibullah Muhammed Mustafa
İşiginden yüz sürüp itdük şefâatler recâ
Çok şükürler vâsıl olduk yâ Resûlallah sana*¹⁶

13 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fâtih Devri Hattatları*, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul, 1953, s. 40.

14 Muhittin Serin, "Hayreddin Mar'aşî", *DİA*, XVII, 57.

15 Halîl, *Dîvançe*, TSMK, E. Haz. 1486., vr. 16b.

16 Halîl, *age*, vr. 20b-21a.

II. İlmî-Edebî Şahsiyeti

Müellifin *Derviş-nâme*'ye ilâveten *Ravzatü'l-Îmân* isminde fikhî bir manzûmeye sahip olması ve müellifin eserinde yer yer akaid ilmine dair mevzûlara girmesi Halîl'in fikhî ve akaid ilimlerine vukûfiyetini göstermektedir. Fakat Halîl'in bu tahsili hangi hocalardan aldığı, kimlerin rahle-i tadrîsinden geçtiği ve yetiştiği ilim çevresi hakkında söyleyebileceğimiz kesin bir şey yoktur.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emânet Hazînesi 1486 numarada kayıtlı bulunan nüshanın en eski tarihe sahip olması ve istinsâhına dair herhangi bir kaydın bulunmayışı nüshanın müellif nüshası olabileceğini düşündürmektedir. Eserin güzel bir nesihle yazılması ve Halîl'in zamanın en meşhur hattatlarından birinin torunu olduğu ve ailede hat meşki geleneği olabileceği tahminine binâen, babasından veya herhangi bir üstatdan hat meşk etmiş olması da uzak bir ihtimâl değildir.

Elimizdeki *Dîvançe*'si, vermiş olduğu fikhî manzûmesi ve eserindeki mevzûları sade fakat güzel bir üslûb ile anlatmaktaki mahareti onun edebî şahsiyeti hakkında birtakım fikirler vermektedir.

Ravzatü'l-Îmân isimli fikhî mesnevîsi edebî bir eser olmaktan ziyade didaktik bir eser olarak yazılmış, bu sebeple de sadeliği ve anlaşılır olması birinci plana alınarak, ikinci planda değerlendirilen edebî yönünden tavizler verilmiştir. Netice itibarıyla her sınıftan insanın zevkle okuyup kolaylıkla anlayarak istifade edebileceği sade ve güzel bir eser ortaya çıkmıştır.

Dîvançe'sinin Emânet Hazînesi nüshası 22 varak ve 431 beyit, Revan nüshası ise 21 varak ve 369 beyitten müteşekkildir. Münâcât, kasîde, gazel, murabâ, muaşşer ve ilâhî nev'inden manzûmeler ihtivâ eden dîvançesi, mürettep değildir. Mürettep olmasa da bir dîvançeye sahip olması Halîl'in şâirlik yönüne ışık tutmaktadır.

Cenâb-ı Hakk'a münâcâtında ve Peygamberimiz (s.a.v.) için yazdığı kasîde ve gazellerinde âşıkâne bir üslûb ile terennüm edilmiş dînî duygular hâkim iken, Kasîde 'İbret-nümâ¹⁷ ve Kasîde-i Pend¹⁸ isimli kasîdelerinde ve Muaşşer Râcî-'i Hayat¹⁹ isimli manzûmesinde hikemî bir üslûb hâkimdir. Yazmış olduğu İlâhîsi ve Derviş-nâmesi ise dinî-tasavvufî duygularla yoğrulmuş son derece güzel iki manzûmedir.

17 Halîl, *age*, vr. 6b-7b.

18 Halîl, *age*, vr. 9a-13a.

19 Halîl, *age*, vr. 7b-8b.

III. Tasavvufî Şahsiyeti

Halîl kendisine âit diğeri bir eser olan *Ravzatü'l-Îmân* isimli manzum ilmihalinde ele aldığı mevzûları sadece fikhî açıdan değil mânevî boyutlarını da nazarı-îtibâra alarak işlemiş, eserde yer yer zühd, takvâ, verâ... vb tasavvufî ıstılahlara yer vermiştir. Bütün bunlara ilâveten *Dîvançe'*sinde bulunan *Derviş-nâme* ve *Kasîde-i Pend* ile *Dîvançe'*de yer alan ilâhi ve gazellerindeki tasavvufî neşve Halîl'in tasavvufa olan âşinâlığınâ işaret etmektedir.

*Dîvançe'*sinde yazmış olduğu Halvetî tarikatına âit silsileden öğrendiğimize göre Halîl'in şeyhi Ahmed Ayıntâbî Hazretleridir. Silsilede şeyhinin Ayıntab'da olmasına rağmen aslen Rûmî olduğunu bildirmektedir. Bu tarikat silsilesinin alâkalı bölümüne yer vermekte fayda vardır. Silsilenin tamamı için *Dîvançe'*ye başvurulabilir.

38 *Ba'dehû Ahmed tulû' itdî temâm ey mehlîkâ
Zulmetin irdi kûlûbun gün gibi virdi zryâ*

39 *Halvet ü 'uzletde fânî itdî vârn mutlakâ
Ol fenâ ender fenâ içre bakâ buldu bakâ*

40 *'Ayntâb içre velî rûm kal'adandür sâbiqan
Pîrimüzdürler görindî 'ahid ü teslîm ü rızâ*

41 *Cümle bunların kapusunda Halîlîdür gedâ
Âsitân-ı seglerinden itmesün Mevlâ cüdâ²⁰*

IV. Eserleri

Ravzatü'l-Îmân ve *Dîvançe'*den başka kütüphane kataloglarında kendisine nispet edilen başka herhangi bir eserin kaydına rastlanılamamıştır.

a. Dîvançe

Halîl'in *Dîvançe'*sinin iki nüshasına rastlanmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Emânet Hazînesi 1486 numarada ve Revan 613 numarada kayıtlı bulunan iki nüshanın başında *Dîvançe* yer almakta ve daha sonra da *Ravzatü'l-Îmân* isimli eser başlamaktadır. Manisa İl Halk Kütüphanesinde 6323 numarada kayıtlı bulunan *Ravzatü'l-Îmân'*in üçüncü nüshasında ise *Dîvançe* yoktur.

Emânet Hazînesi bölümünde bulunan nüsha 22 varak ve 431 beyittir. Nüsha 2 münâcât, Peygamber Efendimiz'e yazılmış 2 kasîde ile 4 gazel, çehar-yâr-ı

20 Halîl, *age*, vr. 6b.

güzîn ve tarikat erbâbına dair 1 kasîde, *Muaşşer Racî-i Hayat* başlıklı bir manzûme, *Derviş-nâme*, 9 gazel, 1 ilâhî, 4 murabba ve 2 kasîde ihtiva etmektedir.

Revan bölümünde yer alan nüsha ise 21 varaktır ve 369 beyit ihtiva etmektedir. Beyit sayısı itibariyle eksik görünüyorsa da Emânet Hazînesi nüshasında bulunmayan iki manzûmeyi ihtiva etmektedir. Bununla beraber Emânet Hazînesi nüshasında bulunan üç manzûme de bu nüshada yoktur.²¹

b. Ravzatü'l-Îmân

Halîl'e ait manzum bir ilmihal olup kütüphane kayıtlarında üç nüshası tespit edilmiştir. Üç nüshanın da beyit ve varak adetleri farklıdır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan iki nüsha *Dîvançe* ile beraber bulunmaktadır. Emânet Hazînesi nüshası 23^b-76^a sayfaları arasında yer alır ve 1110 beyittir. Revan nüshası ise 22^b-75^a sayfaları arasında yer almakta ve 1118 beyittir. Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki nüsha ise sadece *Ravzatü'l-Îmân*'ı ihtiva eder. 1^b-33^a sayfaları arasında yer alır ve 1014 beyitten müteşekkildir. *Ravzatü'l-Îmân* isimli eser tarafımızdan yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Bu eserin nüshaları ile alâkalı tafsilâtı bilgi için teze müracaat edilebilir.

V. Derviş-nâme

Kasîde nazım şekliyle yazılan *Derviş-nâme* 27 beyitlik musammat kasîdedir. **Mefâîlün, Mefâîlün, Mefâîlün, Mefâîlün** vezniyle yazılmıştır. Emânet Hazînesi nüshası 26 beyit, Revan nüshası ise 24 beyittir. Revan nüshası iki beyit eksik görünmesine rağmen Emânet Hazînesi nüshasında bulunmayan bir beyti ihtivâ etmektedir.

Derviş-nâme'nin elde mevcut bulunan iki nüshasının birbiriyle karşılaştırılması neticesinde ortaya daha güvenilir tek bir metin koymaya çalıştık. Karşılaştırma esnâsında iki metnin beyit diziminin birbirinden farklı olduğunu gördük. Emânet Hazînesi nüshasını esas alarak Revan nüshasındaki farklılıkları dipnotlar ile gösterdik. Aşağıdaki metnin beyit numaraları iki nüshanın kıyaslaması sonunda ortaya çıkan ortak metne göre verilmiştir.

E. Haz. Vr. 13^b 1 *Ferâğ-ı dâğ-ı keşret kııl eger dervîş iseñ dervîş*

Rvn. Vr. 14^b *Yerâğ-ı bâğ-ı vahdet kııl eger dervîş iseñ dervîş*

2 *Göñül virme deni dehre tehammül eyle her kâhre*

Ki vahdetden ire behre eger dervîş iseñ dervîş

21 Nüsha tavsifleri için, bk. Harun Kırkıl, *age*, İstanbul, 2005, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- 3 *'Adû nefsi melâmet kııl derûnuñ sen selâmet kııl
Muhabbetden 'alâmet kııl eger dervîş iseñ dervîş*
- 4 *Libâs-ı 'ırzuñı çâķ it tenezzülde özüñ hâķ it
Yürüñ 'İsî-veş eflâķ it eger dervîş iseñ dervîş²²*
- 5 *Olub şehbâz-ı lâhûti şikâr it mürġ-i nâsûti
Unutma teng-i tâbûti eger dervîş iseñ dervîş²³*
- 6 *Erenler pâyine sür yüz nazar kııl anlara düpdüz
Mücâhid ol gice gündüz eger dervîş iseñ dervîş²⁴*
- 7 *Rızâ-yı pîrûñi her dem gözet tâ görmeyesin gam
Şekher 'add it sunarsa sem eger dervîş iseñ dervîş²⁵*
- 8 *Özüñ yôġ eyle var itme göñüllerde ġubâr itme
Ne hizmet olsa 'âr itme eger dervîş iseñ dervîş*
- Rvn. Vr. 15^a** 9 *Dürüş olmazdan öñdin ol rızâ-yı hakķa budur yol
Tecellâde tesellâ bul eger dervîş iseñ dervîş²⁶*
- 10 *Dilirse cânı cânânuñ belâdan dönme vir cânuñ
Unutma 'ahd ü peymânuñ eger dervîş iseñ dervîş²⁷*
- 11 *Göñülden yu sivâ fikrin unutma hiç Hüdü zikrin
Şikâr it sırlaruñ bikrin eger dervîş iseñ dervîş²⁸*
- E. Haz. Vr. 14^a**
- 12 *Hüdü her yirde hâzır bil kulûba cümle nâzır bil
Sınıķ düllerde nâsır bil eger dervîş iseñ dervîş*
- 13 *Senüñdür ma'nevî her dil Sikeñder gözgüsi-veş sil
Tefekķür it bu remzi bil eger dervîş iseñ dervîş*

22 Bu beyit Rvn. vr. 14b de 5 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

23 Bu beyit Rvn. vr. 14b de 4 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

24 Bu beyit Rvn. vr. 14b de 7 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

25 Bu beyit Rvn. vr. 14b de 6 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

26 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 10 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

27 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 9 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

28 Bu beyit E. Haz. nüshasında olmayıp sadece Rvn. vr. 15a de yer almaktadır.

- 14 *Göñül yıkmağa kâsd itme yola a'mâ gibi gitme*
*Meķesle mûrn incitme eger dervîş iseñ dervîş*²⁹
- 15 *Harabâtîye hor bakma özüñi odlara yakma*
*Sakın hiçbir göñül yıkma eger dervîş iseñ dervîş*³⁰
- 16 *Sözüñi lûtf-ile söyle yüzüñi hâķ-i râh eyle*
*Dime şü şöyle bu böyle eger dervîş iseñ dervîş*³¹
- 17 *Cefâ vü cevri terk eyle vefâ vü 'ahdî berk eyle*
*Çalış maķsûdı derķ eyle eger dervîş iseñ dervîş*³²
- 18 *Sözüñ benlikle feth itme özüñ yirmekle medh itme*
*'Adüñi dahî kadh itme eger dervîş iseñ dervîş*³³
- 19 *Yıkub bu varlığıñ şehrin sıyırub git safâ nehrin*
*Bulı gör vahdetüñ bahrin eger dervîş iseñ dervîş*³⁴
- 20 *Elin öp ķim seni döğse du'â eyle saña söğse*
*Gurûr itme seni öğse eger dervîş iseñ dervîş*³⁵
- 21 *Menâlüñ târ u mâr eyle mezellet ihtiyâr eyle*
*Seni sen saña yâr eyle eger dervîş iseñ dervîş*³⁶
- 22 *Sehâvet eyle kılletde şecâ'at eyle fursatda*
Ķanâ'at eyle zilletde eger dervîş iseñ dervîş

E. Haz. Vr. 14^b

23 *Özüñ 'ilme'l-yakîn zevķ it görüb 'ayne'l-yakîn şevķ it*

Rvn. Vr. 15^b

*Bulub Haķķa'l-yakîn zevķ it eger dervîş iseñ dervîş*³⁷

29 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 15 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

30 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 16 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

31 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 17 numaralı beyit olarak yer almaktadır, **lûtf-ile**: lûtf-ilen Rvn. vr. 15a.

32 Bu beyit Rvn. nüshasında olmayıp sadece E. Haz. vr. 14a da yer almaktadır.

33 Bu beyit Rvn. nüshasında olmayıp sadece E. Haz. vr. 14a da yer almaktadır.

34 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 14 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

35 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 18 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

36 Bu beyit Rvn. vr. 15a de 19 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

37 Bu beyit Rvn. vr. 15b de 21 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

24 *Gider benliği sen senden tilâ lâ eyleyüb tenten
İşâret bes saña benden eger dervîş iseñ dervîş*³⁸

25 *Şerî'at birle ol hem-dem tarîkatle yüri her-dem
Hakîkât birle ol mahrem eger dervîş iseñ dervîş*³⁹

26 *Tecellâ bul huzûr eyle tesellâ bul sürûr eyle
Vücûduñ cümle nûr eyle eger dervîş iseñ dervîş*⁴⁰

27 *Halîli kavliñi tut var saña nâr ola tâ gülzâr
Ecel irişmedin zinhâr eger dervîş iseñ dervîş*⁴¹

VI. Netice

Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'na ait türlerden biri olan Dervîş-nâmeler'de tarikata intisab eden bir dervîşin sâhip olması istenilen husûsiyetler, ideâl mânâsıyla bir müslümanda bulunması istenilen vasıflardır. Bu hüküm, Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde çizilen müslüman karakterine âit çizgilere ve bu şahsiyeti oluşturan muhtevâyâ vâkîf olan herkesin ittifak edeceği bir husustur. Dervîş-nâmelerde ortaya konulan usûl ve erkan, dînî anlayış ve yaşama tarzı, İslâm'ın ortaya koymak istediği hayat tarzından zerre kadar ayrılmamaktadır. Zîrâ bu, tasavvuf ve şeriatın muhtevâsının birbiriyle mütemmim olmasının bir neticesidir. Dervîş-nâme türüne dair diğer eserlerinde incelenmesi neticesinde şeriata mugayir hiçbir hususun bulunmadığının tespit edilmesi, bu hükmün doğruluğunu bir kere daha ispat edecektir.

Özet

Tasavvufî düşünce hayatın her alanında etkili olduğu gibi bu etkisini edebiyat sahasında da göstermiş ve Tasavvufî Türk Edebiyatı adı ile, Türk Edebiyatının bir kolunu teşkil etmiştir. Bu edebiyat kolunun son derece geniş çerçevesi dahilinde birbirinden farklı konularda binlerce eser telif edilmiştir. Birbirinden farklı konulardaki bu eserlerin detaylı bir tasnife tabi tutulmasında yarar vardır. Tasavvuf Edebiyatımıza ait türlerden biri de Dervîş-nâmeler'dir. XVI. Yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Halil'e ait Dervîş-name, bu türe ait güzel bir örnektir. Sufistic thought has affected on the literature like on the every field of life and it has constituted a branch of Turkish Literature as "Sufistic Turkish Literature". In the wide area of this Literature Branch, thousands of the books about different issues have been written and pressed. We think that it is useful to classify all the books about different issues elaborately. One kind of Sufi Literature is also Dervish-name. The Dervish-name written by Halil who is supposed to have lived in the sixteenth century is excellent example of this kind.

38 Bu beyit Rvn. vr. 15b de 22 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

39 Bu beyit Rvn. vr. 15a de sayfa kenarında yazılmıştır ve 20 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

40 Bu beyit Rvn. vr. 15b de 23 numaralı beyit olarak yer almaktadır.

41 Bu beyit Rvn. vr. 15b de 24 numaralı beyit olarak yer almaktadır.